

УДК 371.398:7

Наталія Муляр, кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри культурології та українознавства
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

СТАН ДОСЛІДЖЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

У статті здійснено короткий аналіз поглядів науковців у сфері педагогіки з приводу духовного вдосконалення особистості. Окреслено сучасні проблеми духовності українського суспільства. Виокремлено сім'ю, як найбільш стійкий, соціально й духовно значущий інститут у морально-етичному вихованні підростаючого покоління.

Ключові слова: морально-етичне виховання, духовність, сім'я, молодший школяр, співпраця виховних інституцій, досвід.

Літ. 17.

Постановка проблеми. Проблема морально-етичних аспектів духовного виховання активізувалася сьогодні передовсім через соціальну та духовну кризу, яку переживає українське суспільство. Сім'я як частина соціуму не змогла залишитися поза тими процесами, які негативно впливають на особистість. Прагнення до матеріального благополуччя без особливих зусиль; безвідповідальність за власну долю і долю своїх дітей; занепад моральної та духовної культури при зростанні матеріального добробуту; схильність до однодітності на фоні матеріальної забезпеченості та комфорту; масові розлучення – це далеко не повний перелік проблем, з якими стикається українська сім'я і в подоланні яких потребує допомоги. Усе назване та інші чинники спонукають українських дослідників до аналізу позитивного історичного досвіду духовного життя сім'ї і визначення можливості його використання у сучасних умовах.

Мета статті: розкрити особливості розвитку морально-етичних аспектів духовного виховання.

Виклад основного матеріалу. Різноманітні аспекти виховання дітей у сім'ї в різні періоди знайшли відображення у дослідженнях сучасних українських науковців. Значної уваги заслуговують напрацювання науковців, які розкривають роль сімейного виховання у процесі становлення особистості, що вказує на духовний потенціал української родини: Т. Алексеєнко [2], В. Міляєва [12], О. Вишневський [4], К. Журба [6], О. Докуніна [5], Г. Авдіянець [1], Т. Кравченко, О. Хромова [10], О. Невмержицька [12] та ін. Для нашого дослідження цінність становлять роботи щодо проблем родинного виховання, авторами яких є О. Сухомлинська [16], Г. Ковтун [9], І. Петрів [13] та ін. Проблему виховання культури

взаємин у сім'ї батьків і дітей розкривають: О. Скар, Г. Медведєв, А. Над'ярний, І. Сіданіч, Т. Руденко.

Існує ціла низка наукових досліджень, у яких по-різному тлумачаться проблеми життя сім'ї, виховання дітей, впливу громадських організацій та об'єднань на процес соціалізації особистості, визначаються завдання церкви, школи, дошкільних закладів у руслі виховання та освіти дитини тощо.

Проблеми сімейного виховання є актуальними для сучасної педагогіки загалом та окремої людини зокрема, адже саме сім'я сприяє первинному пізнанню і засвоєнню норм моралі, формуванню характеру, розвитку волі та почуттів. Формування морально-етичних цінностей як невід'ємної складової якостей особистості – складне завдання, що стоїть у центрі уваги сучасних педагогів, філософів, психологів, учителів, громадськості та батьків. Криза соціально-політичної і економічної сфер у нашій державі впливає на формування моральності підростаючого покоління. Зауважимо, що лише та держава і нація має перспективи розвитку та процвітання, яка тлумачить мораль з позиції вічних і незмінних цінностей, а релятивіське їхнє розуміння веде до втрати життєвих орієнтирів особистості і деградації суспільства загалом.

Проблеми формування духовних потреб дитини ґрунтовно розкриває Г. Авдіянець [1], стверджуючи, що сучасний стан суспільства провокує кризу сім'ї, яка перестає виконувати найважливішу, виховну, функцію. Негативні тенденції, що мають місце у житті нашого суспільства, не сприяють повноцінному розвитку молодого покоління. Очевидним є занепад моральності та правосвідомості молоді,

СТАН ДОСЛІДЖЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

наростання соціальної нестабільності, політичної дезорієнтації, деморалізації значної частини суспільства. Результати діагностичного обстеження батьків та дітей молодшого шкільного віку, проведені Г. Авдіянц, свідчать, що триває процес переоцінки цінностей, перевага надається матеріальним запитам і потребам. Спостереження виявили педагогічну невідповідність більшості сімей до якісного виконання виховних функцій і показало, що загальний рівень духовності сімей невисокий [1, 6–8].

У дисертаційному дослідженні Г. Авдіянц розкрито головні можливості сім'ї у формування духовних потреб молодших школярів; зроблена спроба створити модель спільної педагогічної діяльності батьків і вчителів щодо формування духовних потреб молодших школярів у сім'ї тощо [1, 4]. Автор робить виважений висновок про складність, варіативність і тривалість виховання особистості дитини, зокрема у царині формування духовних потреб, що безпосередньо стосується до морально-етичних цінностей особистості.

Проблеми морально-етичних аспектів духовного виховання молодшого школяра торкається Р. Зозуляк у дисертаційному дослідженні “Виховання моральних рис молодших школярів Галичини засобами української дитячої літератури (1900 – 1939 рр.)” [7]. Автор стверджує, що розв'язання цього особливо важливого і вагомого для людини питання – проблеми моралі, можливе лише за умови використання усього досвіду, що нагромаджений народом упродовж багатьох століть. У рамках означеного дослідження Р. Зозуляк схарактеризувала особливості виховання моральних рис молодших школярів засобами української дитячої літератури, розкрила вплив ідей правди й добра, проаналізувала твори дитячої літератури Галичини 1900 – 1939 рр. у контексті морально-етичного виховання, обгрунтувала можливість використання результатів власного дослідження у практиці сучасного українського виховання [7, 4].

Опираючись на наукові позиції І. Бартошевського, П. Будза, М. Галушинського, І. Ющишина та інших, автор доводить, що формування моральних рис молодших школярів вирізняється низкою особливостей: природність – врахування психолого-фізіологічних особливостей дітей 6 – 10-річного віку; релігійність – опертя на цінності християнської моралі; правдивість – прищеплення позитивних рис (віри, вірності, любові, чесності, правдомовності, доброти, справедливості, поміркованості, милосердя, жертвовності, товариськості, взаємодопомоги, працелюбності прагнення до освіти); викорінення негативних рис (жорстокості, байдужості, безвір'я тощо [7, 16].

Дана проблема у ракурсі соціально-філософського аналізу знайшла своє відображення у дослідженні Т. Руденко, яка наголошує на винятковій і нагальній необхідності задоволення духовних й моральних потреб сучасної сім'ї при активній дієвій участі держави: “Одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні повинна стати ефективна сімейна політика. За змістом сімейна політика повинна бути комплексною і відбивати відносини держави і родини в основних сферах життєдіяльності суспільства. Водночас вона повинна зосереджуватись на специфічних проблемах сім'ї, пов'язаних з реалізацією її основних соціальних функцій (репродуктивної, економічної, виховної)” [15, 17]. Принагідно зауважимо, що цивілізована, демократична, гуманно орієнтована держава створює сприятливі передумови для формування позитивного фону життєдіяльності сім'ї і морально-етичного виховання її членів.

Вагомий внесок у дослідженні розвитку системи освіти на Україні, зокрема її виховної складової здійснили сучасні науковці: С. Бричок, А. Вихрущ, Г. Васянович, Л. Генік, Р. Гавриш, Л. Дровозюк, Л. Єршова, І. Мищишин, Л. Оршанський, Т. Пантюк, С. Попиченко, О. Пилипенко, О. Тимчик, Н. Херсонєць, М. Чепіль. Проте, у вітчизняній та сучасній педагогічній думці аспект впливу суспільних інституцій на морально-етичного виховання дитини розглянутий недостатньо.

Слід зазначити, що протягом останніх років ведеться ґрунтовне вивчення історичного процесу співпраці сім'ї, церкви, дошкільних установ, шкіл та громадських організацій у контексті духовного виховання дитини на засадах науковості та об'єктивності.

Тісний взаємозв'язок школи та сім'ї може розвиватися завдяки педагогічній освіті батьків і залученню їх до виховної роботи.

Вагомий внесок у дослідженні аспектів морально-етичного виховання у школі здійснили А. Каніщенко, А. Корнійчук, В. Мацулевич [8]. На думку педагогів, морально-етичне виховання можна розглядати як послідовне розв'язання таких завдань, зокрема: розширювати, поглиблювати і систематизувати знання дітей про моральні норми і правила культурної поведінки; викликати у школярів активне бажання культурно поводитися, дотримуватись правил морально-етичних норм; формувати практичні вміння і навички, звички культурної поведінки, турботливого ставлення до навколишніх людей, до природи; розвивати вміння школярів справедливо оцінювати свої і чужі вчинки, узагальнювати та нагромаджувати досвід

СТАН ДОСЛІДЖЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ ДУХОВНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ

моральної поведінки. Для досягнення поставленої мети науковцями запропоновані уроки у формі бесіди, рольові чи рухливі ігри, заочні подорожі, інсценізація віршів, казок, оповідань, спортивних змагань, свят, екскурсій тощо [8, 6 – 7].

Основні напрями взаємовпливу сім'ї, школи і громадськості у забезпеченні виховання моральності шкільної молоді розглядають Т. Алексеєнко, А. Марушкевич, В. Постовий [14]. Педагоги всебічно аналізують проблеми вдосконалення спільної виховної діяльності соціальних інститутів, що на сьогодні є надзвичайно актуальним. Важливе завдання педагогічної науки полягає в тому, як підкреслюють науковці, щоб дати наукові прогнози, узагальнити накопичений досвід, розробити рекомендації щодо організації роботи школи, сім'ї та громадськості у справі виховання.

Змістовний аналіз освіти та її ролі у цивілізаційному вихованні молоді дає Надія Скотна, яка наголошує, що виховання – важлива частина освітнього процесу, що має істотну специфіку. Освіта традиційно розглядається як цілеспрямований процес виховання і навчання особистості в інтересах суспільства і держави. Науковець звертає увагу на те, що навчання у цьому визначенні не випадково стоїть на другому місці, тому що якість освіти багато в чому визначається саме якістю виховання як цілісного, широкого процесу [16, 322].

Висновки. Отже, найбільш стійким, соціально й духовно значущим інститутом у морально-етичному вихованні особистості є сім'я, яка зберегла і передала тисячолітню культуру українського народу. Споконвіків для української культури важливою є цінність родини щодо забезпечення виховання шляхетного, працелюбного, шанобливого до батьків та близьких людей нового покоління, здатного засвоїти й зберегти найвищі моральні ідеали.

Наше дослідження доводить, що проблеми морально-етичного виховання торкалися вітчизняні та зарубіжні науковці, хоч останні не стали предметом спеціального нашого обґрунтування. Цілісна картина морально-етичних аспектів духовного виховання українською педагогічною наукою все ж залишається недостатньо дослідженою, особливо її практичний, технологічний аспект. Важливим є вивчення та обґрунтування історичного тла життєдіяльності української спільноти, дослідження стосунків та специфіки родинних відносин, важливим є також з'ясування механізмів та чинників морально-етичного виховання.

Окреслена проблема в умовах сьогодення

може бути подолана завдяки мобілізації зусиль багатьох наук, зокрема педагогіки. Важливим з цього приводу залишається обґрунтування народно-педагогічного досвіду щодо виховання духовної особистості.

1. Авдіяню Г.Г. *Формування духовних потреб молодших школярів у сім'ї: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання"* / Г.Г. Авдіяню. – Луганськ, 2001. – 20 с.

2. Алексеєнко Т.Ф. *Молода сім'я у сучасному виховному процесі* / Т.Ф. Алексеєнко // *Педагогіка і психологія*. – 1998. – № 4. – С. 53 – 59.

3. Алексеєнко Т.Ф. *У чому сутність гуманних взаємин батьків і дітей?* / Т.Ф. Алексеєнко // *Рідна школа*. – 2001. – № 3. – С. 33 – 36.

4. Вишневецький О. *Сучасне українське виховання: Педагогічні нариси* / О. Вишневецький. – Львів: Львівський обл. науково-методичний інститут освіти; Львів, обл. пед. т-во ім. Ващенко, 1996. – 238 с.

5. Докуніна О. *Виховання молодших школярів у сучасній українській сім'ї* / О. Докуніна // *Початкова школа*. – 1997. – № 6. – С. 6 – 12.

6. Журба К.О. *Виховання духовності у підлітків в сучасній українській сім'ї і школі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 "Теорія і методика виховання"* / К.О. Журба. – К., 2000. – 19 с.

7. Зозуляк Р.В. *Виховання моральних рис молодших школярів Галичини засобами української дитячої літератури (1900 – 1939 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки"* / Р. Зозуляк. – Івано-Франківськ, 2005. – 20 с.

8. Каніщенко А.П. *Морально-етичне виховання молодих школярів: Посіб [для вчителів]* / А.П. Каніщенко, А.Д. Корнійчук, В.П. Мацулевич. – К.: Радянська школа, 1988. – 144 с.

9. Ковтун Г.О. *Діти дивляться на нас* / Г.О. Ковтун. – К.: Політвидав України 1981. – 62 с.

10. Кравченко Т. *Сучасні методи родинного виховання: спроба визначення* / Т. Кравченко, О. Хромова // *Учитель*. – 2000. – № 4 – 6. – С. 14 – 19.

11. Міляєва В.Р. *Проблеми виховання батьків у сучасних аналітичних концепціях* / В.Р. Міляєва / *Межрегиональное общественное издание "Русское психоаналитическое общество"*. – Москва, 2007. – С. 9 – 17.

ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ НА УРОКАХ ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

12. Невмержицька О. Моральне виховання дітей в сучасних умовах / О. Невмержицька / Людинознавчі студії. Збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка. – Дрогобич: Вимір, 2004. – Випуск 9. Педагогіка. – С. 93 – 101.
13. Петрів І. За душу дитини: збірка статей / І. Петрів. – Бельгія / Накл. Укр. Вид-ва в Бельгії К. Мулькевич. – Малін, 1949. – 39 [П] с.
14. Родинна педагогіка: навч.-метод. посіб. / [А.А. Марушкевич, В.Г. Постовий, Т.Ф. Алексєєнко та ін.]. – К.: Видавець ПАРАПАН, 2002. – 216 с.
15. Руденко Т.П. Молода сім'я в сучасній Україні: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.03. "Соціальна філософія та філософія історії" / Т.П. Руденко. – Київ, 2004. – 21 с.
16. Скотна Н. Особа в розколотій цивілізації: освіта, світогляд, дії. Монографія / Н. Скотна. – Львів: Українські технології, 2005. – 384 с.
17. Сухомлинська О. Концептуальні засади формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – № 4. – 2002. – С. 13 – 18.

Стаття надійшла до редакції 14.07.2012

УДК 371

Алла Зимульдінова, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки та методики початкового навчання
Світлана Гірняк, кандидат філологічних наук, доцент
кафедри філологічних дисциплін та методики їх викладання у початковій школі
Марія Проць, доцент кафедри філологічних дисциплін
та методики їх викладання у початковій школі
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ПЕДАГОГІЧНЕ СПІЛКУВАННЯ УЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ НА УРОКАХ ГУМАНІТАРНОГО ЦИКЛУ

У статті розкривається проблема педагогічного спілкування учителя початкових класів з молодшими школярами на уроках гуманітарного циклу. Доводиться, що педагогічне спілкування передбачає доброзичливу-контактну взаємодію учасників комунікації під час вивчення предметів гуманітарного циклу. Пропонуються ситуації, завдання та вправи, які можна використовувати на уроках української мови та читання у початкових класах.

Ключові слова: педагогічне спілкування, гуманітарний цикл, пізнавальна діяльність, комунікація, співпраця, взаємонавчання.

Лит. П.

Постановка проблеми. У загальноосвітній школі першого ступеня відбулося реформування змісту освіти, удосконалення методів та форм навчання, тому актуальною постає проблема, як донести до учнів новий зміст навчання, як залучити дітей молодшого шкільного віку до продуктивної праці на уроці та допомогти їм навчитися спілкуватися [1]. Відомо, що до 70% часу в житті більшості людей зайнято процесом спілкування, що розглядається психологами як ставлення до світу, до інших людей, до себе. "Адже ставлення людини до світу, в якому вона живе, діє, спілкується, – це ставлення не тільки до світу явищ і предметів, а й світу людини, оцінка їх стосунків, зв'язків, залежностей" [8, 179].

Аналіз останніх досліджень. Засновники теорії мовленнєвої діяльності, де здійснюється спілкування, Л. Виготський, О. Леонтєв, О. Лурія, М. Жинкін та ін. стверджують, що

спілкування – це різновид людської діяльності. І. Зимня, Т. Ладиженська, М. Маркова, А. Зимульдінова вважають, що види мовленнєвої діяльності тісно взаємодіють між собою. О. Савченко зазначає, що спілкування у початковій школі передбачає суб'єкт-суб'єктні стосунки, які будуються під час мовленнєвої діяльності (спілкування) учителя з учнем, учнями та учня з учнем, учнями.

Мета статті – висвітлити особливості педагогічного спілкування учителя початкових класів і молодших школярів на уроках гуманітарного циклу.

Виклад основного матеріалу. Педагогічне спілкування – це професійне спілкування вчителя з усіма учасниками навчально-виховного процесу, яке спрямоване на створення оптимальних умов для здійснення мети, завдань виховання і навчання. Під час такого спілкування відбувається обмін інформацією, здійснення виховного впливу,